

ZNALOSTI A JEJICH APLIKACE PŘI REALIZACI TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VENKOVSKÝCH OBLASTÍ

KNOWLEDGE AND ITS APPLICABILITY IN REALIZATION OF RURAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Jakub Husák

Anotace:

Koncept trvale udržitelného rozvoje (TUR) je významný zejména pro rozvoj venkovských oblastí. Přesto existuje mnoho různých přístupů k realizaci TUR venkovských oblastí. Tyto přístupy jsou obvykle navázány na aktéry lokálního rurálního rozvoje, kteří disponují různými typy znalostí. Článek identifikuje a popisuje typy znalostí, kterými disponují aktéři lokálního a regionálního rozvoje a tyto znalosti propojuje s přístupy k TUR v různých lokalitách.

Klíčová slova:

znalosti, trvale udržitelný rozvoj, venkovské oblasti, místní aktéři

Abstract:

Concept of sustainable development is significant mainly for the development of rural regions. Despite this fact there exist a lot of different approaches to rural sustainable development (rSD). These approaches are usually connected with local actors, who dispose of different types of knowledge. The article identifies and describes types of knowledge, which are connected with actors of local and regional development and this knowledge joins with approaches to rSD of different localities.

Key words:

knowledge, sustainable development, rural regions, local actors

ÚVOD

Trvale udržitelný rozvoj venkovských oblastí je v současné době velmi diskutovaným konceptem a proto existuje mnoho různých přístupů k jeho realizaci. Aplikace těchto přístupů závisí na znalostech, které využívají různí aktéři rurálního rozvoje a schopnosti prosadit svou vizi rozvoje lokality. Článek proto identifikuje jednotlivé formy a typy znalostí a jejich využití a prosazování v aplikaci konceptu trvale udržitelného rozvoje rurálních oblastí.

CÍL A METODIKA

Základním teoretickým konceptem, o který se práce opírá je koncept trvale udržitelného rozvoje (sustainable development). Definice trvale udržitelného rozvoje není jednoznačná, ale pokud vyjdeme z nejčastějšího pojetí lze pod pojmem trvale udržitelný rozvoj chápat takový rozvoj společnosti, který dovoluje současným i budoucím generacím uspokojovat jejich základní potřeby a zároveň nedevastuje životní prostředí a zachovává přirozené funkce ekosystémů. Z tohoto pohledu není růst ekonomické výkonnosti v současné době již dostatečným atributem regionálního rozvoje. K ekonomickému konceptu regionálního rozvoje je nutno přiřadit i ekologické pojetí rozvoje, které více respektuje environmentální zájmy. Proto se pojem trvale udržitelný rozvoj objevuje prakticky ve všech programových a strategických dokumentech, které se zabývají regionálním rozvojem.

Druhým teoretickým východiskem příspěvku je pojem znalost. Znalost můžeme chápat jako měnící se systém zahrnující interakce mezi zkušeností, dovednostmi, fakty, vztahy, hodnotami, myšlenkovými procesy a významem (Mládková 2003;14). Jinými slovy znalost lze chápat jako určitou nadstavbu informace, která vzniká na základě našich dovedností, zkušeností a souvislostí. O dnešní společnosti lze hovořit jako o společnosti znalostí, kdy technologie postupně ztrácejí konkurenční výhodu a do popředí se dostávají znalosti. Právě znalosti a jejich formy jsou hlavním nástrojem rozvoje společnosti.

Cílem práce je tedy identifikovat různé typy a formy znalostí a propojit tyto typy s jednotlivými aktéry regionálního a lokálního rozvoje. Propojení znalostí s jejich nositeli a identifikace jejich aplikovatelnosti při prosazování konceptu trvale udržitelného rozvoje je významné zejména při tvorbě strategických rozvojových dokumentů. V těchto dokumentech je výhodné aplikovat a zdůrazňovat takové typy znalostí, které se ukazují jako úspěšné při rozvoji obce a jejichž nositeli jsou aktéři, kteří jsou schopni prosadit svou vizi. Z metodologického pohledu je použita zejména sekundární analýza dat a částečně jsou zpracovány i výsledky první fáze terénních šetření v rámci mezinárodního projektu CORASON. Výzkumem pojetí a aplikací různých přístupů k trvale udržitelnému rozvoji se bude autor podrobněji dále zabývat v rámci své disertační práce a různých grantů.

VÝSLEDKY

Pokud chceme identifikovat jednotlivé typy znalostí a propojit je s jednotlivými aktéry regionálního a lokálního rozvoje je nutno nejprve charakterizovat všechny aktéry, kteří se podílejí na rozvoji lokality. Protože koncept trvale udržitelného rozvoje je významný zejména pro rurální oblasti s většinou kvalitním a neporušeným životním prostředím, bude se tento článek zabývat aplikací znalostí ve venkovském prostoru. Proto i identifikace významných aktérů regionálního rozvoje bude zaměřena na typická venkovská sídla. V rurálních oblastech lze identifikovat následující aktéry rozvoje:

- místní správa (zastupitelstvo a další orgány obce)
- místní elity (např. starosta, lékař, významný podnikatel,...)
- místní sdružení a spolky (např. sbor dobrovolných hasičů, myslivecké sdružení, ochotnické spolky, sportovní kluby,...)
- nevládní neziskové organizace
- univerzity (ne často, ale někdy mají významný vliv na rozvoj lokality)
- ostatní místní aktéři

Místní aktéry regionálního rozvoje lze dále členit z několika různých hledisek. Prvním z nich je například rozdělení na místní rodáky, přistěhovalce a nerezidenty. Toto členění je významné proto, že lidé, kteří se přistěhovali do lokality mohou přinášet nové impulsy pro rozvoj lokality a tím aplikovat i jiné typy znalostí. Tito aktéři se při prosazování svého pojetí k regionálnímu rozvoji často setkávají s nevraživostí starousedlíků a míra jejich angažovanosti proto závisí zejména na jejich osobnostních charakteristikách. Zvláštním případem jsou také nerezidenti, pod tímto pojmem budeme chápat aktéry, kteří využívají lokalitu pouze jako své „druhé bydlení“. Jejich postoj k rozvoji lokality je odlišný i v prosazování jiných zájmů a tím i hledisek trvalé udržitelnosti rozvoje. Často kladou důraz více na ekologické aspekty trvale udržitelného rozvoje a potlačují aspekty ekonomické, které jsou naopak důležité pro rezidenty. Dalším významným hlediskem členění místních aktérů rurálního rozvoje je rozdělení na aktivní a pasivní aktéry. Toto členění je pro schopnost prosazení svých zájmů a představ úplně nejdůležitější, protože míra aktivity je většinou důležitější než samotná znalost nebo představa o rozvoji lokality. Z dosud proběhlých výzkumů vyplynulo, že v obci většinou existuje velmi úzká skupina aktivních místních aktérů, kteří svou aktivitou zásadně ovlivňují rozvoj lokality a ostatní aktéři pouze pasivně participují a jsou také častými kritiky směřování obce. Aktivita či pasivita jsou významnými

faktory aplikovatelnosti různých typů znalostí a rozvoj obce nebo lokality ovlivňují více než jednotlivé typy a formy znalostí.

Při zkoumání přístupů k trvale udržitelnému rozvoji rurálních oblastí můžeme narazit na několik základních typů znalostí, které lze například klasifikovat následujícím způsobem⁸⁸:

- manažerské znalosti
- vědecké znalosti
- politické znalosti
- laické (místní) znalosti

Každý typ znalosti je vždy spojen s určitými aktéry regionálního rozvoje. Manažerské znalosti se nejčastěji objevují u představitelů místní správy, kteří využívají svých manažerských znalostí v řízení a usměrňování rozvoje obce a zároveň se tímto způsobem snaží prosazovat své představy o konceptu trvalé udržitelnosti rozvoje lidské společnosti. Tyto manažerské znalosti kombinují se znalostmi politickými, tedy znalostmi politického vyjednávání a taktiky a tím ještě snazším způsobem prosazují své pojetí a koncepty rozvoje obce. Nelze ovšem opominout jejich laické znalosti, které vyplývají z účasti na životě obce jako „běžní“ občané. Manažerskými znalostmi disponují také různé nevládní neziskové organizace a případně i někteří představitelé místních elit, u kterých se ovšem velmi často mísí se znalostmi laickými.

Vědecké znalosti jsou spojeny s existencí univerzit, ale ve většině případů spíše se spoluprací s vědeckými a univerzitními institucemi ze strany místní správy případně lokálních elit. Takováto spolupráce je častá zejména při přípravě strategických rozvojových dokumentů případně při přípravě územního plánu. V těchto dokumentech jsou nejčastěji k nalezení právě vědecké přístupy k rozvoji obce a trvale udržitelnému rozvoji v celé jeho šíři.

Velký význam pro rozvoj lokality zejména ve venkovských oblastech a v malých obcích mají laické znalosti. Těmito znalostmi disponují především všichni místní aktéři, a to rezidenti, nerezidenti i starousedlíci. Zároveň lze laické znalosti identifikovat i u různých místních spolků a sdružení. Z tohoto pohledu není snadné uchopit laické znalosti a v přístupech k trvale udržitelnému rozvoji rurálních oblastí tvoří jednu z nejsložitějších částí analýzy. Vzhledem ke své různorodosti nelze spolehlivě a obecně říci jaký přístup k trvale udržitelnému rozvoji bude preferován v konkrétních lokalitách s konkrétními problémy. Zatímco u manažerských i vědeckých znalostí lze očekávat určitý přístup v oblastech více ekonomicky vyspělých (a dosud proběhlé výzkumy toto striktní rozdělení potvrzují) a jiný přístup v oblastech s kvalitním životním prostředím, ale s horší ekonomickou výkonností, tak u laických znalostí tomu tak není. Laické znalosti jsou významným způsobem ovlivněny charakteristikou aktéra, který je jejich nositelem a jeho postavením komunitě. Další znepřehlednění způsobuje kombinace laických znalostí s jinými typy znalostních forem v závislosti na povolání jejich nositele a jeho pozici v rámci sociální struktury.

Podstatným zjištěním z dosud proběhlých výzkumů je to, že v podstatě žádné typy znalostí se nevyskytují v „čisté“ formě. Naopak znalosti jsou charakterizovatelné možností kombinace a jednotliví aktéři místního rozvoje využívají takto kombinované znalosti i v aplikaci trvale udržitelného rozvoje. Jednotliví aktéři využívají různou směs znalostí a jejich kombinace dále ovlivňuje jejich postoj k rozvoji lokality.

Pokud vyjdeme z přiřazení znalostních forem jednotlivým aktérům místního rozvoje a ze skutečného ekonomického i environmentálního stavu lokality, můžeme identifikovat dva základní přístupy k trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí.

Prvním přístupem je ekonomická perspektiva trvale udržitelného rozvoje. Tento přístup se více projevuje v oblastech s kvalitním životním prostředím, ale s horší

⁸⁸ Karl Bruckmeier: CORASON – project WP2 Input paper „Theoretical and conceptual framework“, www.corason.hu

ekonomickou vyspělostí. V České republice lze takový přístup nalézt například v některých lokalitách Jihočeského kraje. Zároveň je pro tento přístup charakteristické uplatnění spíše manažerských znalostí a laických znalostí starousedlíků a rezidentů a aplikace rozvojových projektů shora.

Druhým základním přístupem k pojetí trvale udržitelného rurálního rozvoje je přístup, který klade větší důraz na ekologickou stránku rozvoje lokality. Tento přístup lze pozorovat zejména v lokalitách s poškozeným životním prostředím a s lepší ekonomickou výkonností. V České republice se tento přístup objevuje například v některých oblastech severních Čech. Pro tento přístup je typické spíše uplatnění laických znalostí a endogenního přístupu k rozvoji lokalit.

DISKUSE

Otázkou zůstává, který přístup k trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí je vhodnější pro různé lokality a také, jak jsou schopni jednotliví aktéři disponující různými typy znalostí tyto znalosti a představy o rozvoji lokality prosadit. Volba přístupu k trvale udržitelnému rozvoji závisí jednak na objektivních faktorech jako je ekonomická a ekologická situace lokality, ale také na faktorech subjektivních. Tedy na jednotlivých aktérech a typech znalostí, kterými disponují a zejména na schopnosti prosadit svou vizi rozvoje. Schopnost prosadit svou vizi závisí na postavení aktéra v rámci sociální struktury, ale zejména na jeho pasivitě či aktivitě. Z výzkumů vyplývá, že malá část aktivních aktérů výrazně ovlivňuje a usměrňuje rozvoj lokality a tím i prosazuje své představy o rozvoji obce. Významnou roli zde hrají také politické znalosti, které dovolují lépe a snadněji aplikovat ostatní typy a formy znalostí. Lze tedy konstatovat, že nejvýznamnější podíl na prosazování jednotlivých přístupů k trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí mají znalosti jednotlivých aktérů, míra jejich aktivity a případně i disponování politickými znalostmi.

Další otázkou zůstává, zda popsané pojetí a systém kombinace znalostí a aktérů je platný v celé České republice případně ve zbytku Evropy. Toto vše bude součástí dalšího výzkumu, který bude podrobněji mapovat typy znalostí a jednotlivé aktéry místního rurálního rozvoje.

ZÁVĚR

Nejpodstatnějším závěrem je identifikace typů a forem znalostí, které se odrážejí ve dvou základních modelových přístupech k trvale udržitelnému rozvoji – přístupu ekonomickém a ekologickém. Podstatným závěrem také je existence kombinace znalostí, které využívají jednotliví aktéři místního rozvoje. Tedy neexistují „čisté“ formy znalostí, ale na každého aktéra je navázána kombinace několika typů a forem znalostí. Míra prosazení jednotlivých typů znalostí potom závisí na aktivitě aktéra, který je jejich nositelem.

LITERATURA

JENÍČEK V.: Ekologická politika Evropské unie a trvale udržitelný rozvoj. Praha, VŠE, 2001
KOL. AUT.: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. Plzeň, Nakladatelství Aleš Čeněk, 2004
MLÁDKOVÁ L.: Management znalostí. Praha, VŠE, 2003
REMTOVÁ K.: Trvale udržitelný rozvoj a strategie ochrany životního prostředí. Ostrava, Vysoká škola báňská, 1996
www.corason.hu

Kontakt:

Ing. Jakub Husák, Katedra humanitních věd, PEF ČZU v Praze, Kamýcká 129,
165 21 Praha 6 – Suchbátka, Česká republika
e-mail: husak@pef.czu.cz